

Aspecte privind situația județului Tulcea în perioada primului război mondial (1916 — 1918)

VIOREL MĂGUREANU

Despre primul război mondial, despre participarea României la prima mare conflagrație mondială, s-au scris până în prezent sute de tomuri, atât în perioada interbelică cât și după 1945. După părerea unora, nimic nu s-ar mai putea aduce nou în acest domeniu. Analizând complexitatea problematicii abordate, făcând apel la documentele de arhivă, la mărturiile ale contemporanilor, încercăm pentru specialiști, dar și pentru marele public, să aducem în atenție din nou această temă, privind evenimentele dintr-un „unghi local”, pornind de la ideea că istoria locală reprezintă temelia de bază a edificiului pe care îl numim simplu — istoria națională. Facem acest lucru pentru a completa marile proces care a stat la baza realizării statului național unitar român, rodul luptelor și al suferințelor pe care le-a dus și le-a îndurat întreaga națiune română.

Ținută mai bine de patru secole și jumătate sub stăpânire otomană, Dobrogea, străveche vatră de trăire și spiritualitate românească, avea să reîntre în componența statului național modern român în urma Războiului de Independență din anii 1877—1878, lucru acesta fiind recunoscut de marile puteri europene prin Congresul de pace de la Berlin (1878).

Prin măsurile luate de guvernul de la București, Dobrogea va face în anii următori pași rezezi pe drumul progresului și civilizației. Ea a devenit în scurtă vreme o adevărată placă turnantă pentru România, dezvoltându-se rapid agricultura, transporturile navale, pescuitul, industria și, nu în ultimul rând, știința și, în general, cultura.

După multiseculara stăpânire musulmană, după dese războaie ruso-otomane, Dobrogea se transformă dintr-o „pustietate” într-o regiune înfloritoare. Lucrul acesta va fi remarcat de numeroși vizitatori străini, în studiile, memoriile sau jurnalele lor de călătorie.

Participarea României la primul război mondial este determinată de o singură motivație — eliberarea Ardealului de sub dominație austro-ungară, dorința multimilenară a tuturor românilor de a trăi împreună în granițele unui stat unitar național. Lucrul acesta a fost pe deplin demonstrat de istoriografia românească mai veche și mai nouă, chiar dacă ar fi să amintim doar câteva lucrări: Ion Bulei, *Arcul așteptării*; C. Nuțu, *România în anii neutralității (1914—1916)*; Ștefan Pascu și C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român* etc. Primul război mondial avea să fie numai prilejul și nu cauza care a dus la constituirea „României Mari”.

Alături de românii de pretutindeni, și populația tulceană a salutat cu entuziasm intrarea țării în războiul împotriva Puterilor Centrale, pentru dezrobirea fraților lor de peste Carpați. Iată ce mărturisesc documentele de arhivă în acest sens: „Domnule Prefect — Aseară la orele 7, populația română, rusă, italiană, engleză și franceză din Sulina, cu muzici și drapele au făcut o manifestațiune grandioasă, rostindu-se discursuri patriotice, aclamând prin urale pe suveranul, primul ministru și armata română”¹.

¹ Arh. St. Tulcea, fond Prefectura județului Tulcea, Serviciul MONT, dosar. 5/1916, f. 94.

La 16 august 1916, șeful poliției din Sulina, expedia prefectului de Tulcea următoarea telegramă: „Domnule Prefect — La Sulina toți mobilizații din acest oraș și din întreaga plasă au plecat la unitățile lor cu vaporul „Daland”. La pornirea vaporului a fost un entuziasm de nedescris, întreaga populație a orașului, în urale nesfârșite și cântece patriotice, a urmărit vaporul până la ășirea acestuia din port”².

Un aspect pe care mărturiile de arhivă îl relevă cu prisosință, îl reprezintă sprijinul pe care populația tulceană l-a acordat înzestrării armatei. Astfel, în vara și toamna anului 1916 sunt puse la dispoziția armatei române: 3.500 cai, 400 căruțe, și 1.400 perechi de hamuri³. Pentru hrana ostașilor și a cailor sunt oferite mari cantități de pâine, brânză, unt, păsări, orz și ovăz etc.

Având de înfruntat dușmanul din nouă direcții — trupe germane și austro-ungare la granița de vest și nord și trupe germano-bulgaro-turce la granița de sud, România și-a dispersat armata în două: 420.324 ostași pe frontul transilvănean și 142.523 ostași pe frontul dobrogean și pe linia Dunării⁴.

În conformitate cu planul Marelui Stat Major, în noaptea de 14—15 august 1916, armata română înaintează vertiginos peste Carpați și fără a întâmpina o rezistență prea puternică reușește să elibereze numeroase localități transilvănene printre care Brașov, Toplița și Miercurea-Ciuc. Având în vedere înrăutățirea situației militare pe frontul de sud, comandamentul român a dat ordin trupelor să întrerupă ofensiva pe frontul transilvănean.

Datorită sistării momentane a luptelor pe fronturile din Europa occidentală, a inactivității trupelor țariste pe frontul de est și a trupelor anglo-franceze pe frontul de la Salonic, în sudul Dobrogei s-a putut constitui o puternică concentrare militară germano-bulgaro-turcă, sub comanda experimentatului general August von Makensen, cunoscut, încă de la acea vreme, sub numele de „Spărgătorul de fronturi”.

Mult mai puțin numeroasă și infinit mai puțin dotată, armata română din Dobrogea va purta bătălii extrem de dure cu trupele dușmane la Turtucaia, Flămânda, Bazargic, Arabagi, Cobadin, Amzacea, Topraisar, unde, în ciuda eroismului de care au dat dovadă, ostașii români au fost înfrânți și siliți să se retragă în nordul Dobrogei.

Numeroasă, dar constituită din trupe indisciplinate și având un comandament puțin energic și în bună parte descalificat, armata rusă evita să acorde trupelor române aliate un sprijin hotărâtor, acțiunile ei având un caracter sporadic și fiind lipsite de eficacitate. Datorită acestor considerente, rând pe rând, orașele Dobrogei — Constanța, Cernavoda, Medgidia sunt ocupate de inamic.

În toamna anului 1916, aeroplanele dușmane încep bombardamente sistematice asupra localităților tulcene. Iată în acest sens ce se raporta telefonic de la Sulina prefectului de Tulcea la 25 octombrie 1916: „La orele 8,45 două aeroplane inamice au venit deasupra orașului, aruncând bombe, distrugând, un atelier C.D.D. și rănind 3 oameni. Unul din aeroplanele germane cu nr. 812, a fost atins de obuzele bateriei române de coastă. Piloții — locotenentul Lane și un subofițer au fost luați prizonieri”⁵. Un alt avion german bom-

² Ibidem, f. 95.

³ Ibidem, dosar 10/1916, f. 27.

⁴ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916—1918*, vol. I, București, 1989, p. 217.

⁵ Arh. St. Tulcea, fond Prefectura județului Tulcea, Serviciul MONT, dosar 11/1916, f. 23.

bardează în ziua de 24 octombrie 1916, orașul Babadag. Sunt omorâți cu acest prilej 3 bărbați, 2 fetițe de 10 și 13 ani, iar 4 persoane sunt rănite ⁶.

Dovedind o evidentă incapacitate de acțiune, rușii, cu toate că dispuneau de patru corpuri de armată și câteva divizii de cavalerie, vor abandona linia de rezistență Pecineaga-Babadag, permițând trupelor bulgare să ocupe în ziua de 17 decembrie orașul Babadag, iar peste o săptămână orașele Tulcea și Isaccea (23 decembrie 1916) ⁷. La 4 ianuarie 1917 este ocupat și Măcinul. Singurul teritoriu dobrogean care a rămas liber avea să fie Delta Dunării. O bună parte a populației civile, a armatei cât și autoritățile orașului și județului Tulcea se vor retrage la Chilia-Veche. Se iau măsuri militare pentru apărarea Deltei, în acest sens o contribuție hotărâtoare aducându-și armata și marina fluvială română.

După ocuparea orașului, comandant militar al Tulcei a fost numit colonelul Mihailof. În oraș aveau să se stabilească numeroase unități militare bulgare: regimentele 6—11 de marș; regimentele 69, 73 și 82 infanterie; regimentele 3, 6 și 9 cavalerie; regimentul 1 artilerie ⁸.

Dorind să-și consolideze și să-și perpetueze stăpânirea pe aceste meleaguri, ocupanții au încercat să distrugă și să înlăture tot ce amintea de cultura și civilizația românească. Astfel, s-au tipărit ziare în limba bulgară, s-au înființat școli primare cu limba de predare în limba bulgară, populația fiind obligată să le frecventeze. Limba română este interzisă să fie folosită în relațiile cu noile autorități și chiar la slujbele religioase.

Un adevărat război împotriva monumentelor care împodobeau orașul se declanșează încă din primele zile ale ocupației. Astfel, „Monumentul reanexării Dobrogei” de pe colnicul „Hora” și statuia domnului Mircea cel Bătrân au fost ridicate ca trofee, iar postamentele acestora au fost distruse cu dinamită. A fost distrus și bustul poetului Ion Nenițescu, pe care ocupanții în furia lor oarbă l-au aruncat în Dunăre ⁹.

Clădirea tribunalului este transformată în grajd, iar clădirile Prefecturii, Primăriei, Administrației pescăriilor statului, școli, cazărmi sunt distruse până în temelii. Catedrala „Sf. Nicolae” din oraș este înconjurată cu un șanț adânc, după ce a fost jefuită de icoane, odoare și cărți bisericești. Un număr de 669 de case particulare din orașul Tulcea sunt jefuite și făcute una cu pământul.

Populația civilă era obligată de autoritățile militare bulgare să presteze muncă forțată la săparea tranșeelor și totodată a fost impusă la amenzi colective arbitrare. În cei doi ani de ocupație numai populația orașului Tulcea a fost obligată să plătească 1.500.000 lei ¹⁰.

Devastări și distrugerii au avut loc și în localitățile rurale ale județului. Astfel, în comuna Jijila au fost distruse complet 80 de case, iar 220 devastate ¹¹. La Văcăreni, localul primăriei, biserica și școala sunt distruse până în temelie ¹², în satul Casimcea locuințele au fost arse sau distruse în întregime, din

⁶ Ibidem, f. 29.

⁷ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. I, p. 529.

⁸ M. D. Ionescu-Dobrogeanu, *Invasia barbară din 1916—1917 în județul Tulcea*, în „Arhiva Dobrogei”, II, 1919, p. 183.

⁹ Ibidem, p. 186.

¹⁰ Ibidem, p. 187.

¹¹ Arh. St. Tulcea, fond Prefectura județului Tulcea, Serviciul administrativ, dosar 109/1919, f. 9.

¹² C. Tigău, *Expunerea situației județului Tulcea pe anul 1922*, Tulcea, 1923, p. 38.

250 de case, la sfârșitul războiului rămânând în picioare doar 10—15. Bisericile din județ sunt transformate în magazine sau grajduri, iar cele din Topolog și Casimcea sunt date pradă focului.

O adevărată teroare se dezlănțuie împotriva populației românești. Numeroși locuitori tulcenii sunt condamnați la moarte pentru motive de multe ori imaginare. Documentele de arhivă atestă fără putință de tăgadă că sute de oameni au fost bătuiți, torturați sau trimiși în lagăre.

Astfel, locuitorii tulcenii, Teclis Mihai și Simion Leonov, acuzați de spionaj în favoarea armatei române sunt executați prin spânzurătoare. În comuna Pr. Carol sunt împușcați 6 locuitori pentru același motiv¹³. În comuna Agighiol sunt executați 4 locuitori, iar la Balabanca încă 5¹⁴; 5 locuitori din Sarichioi au fost condamnați la moarte, iar alți 6 din comuna Casimcea au aceeași soartă¹⁵. În comuna Meidanchioi, Stoica Onu, de 65 de ani, este ucis în bătaie, aceeași soartă având și femeia Pernială Anica de 80 de ani¹⁶.

În localitatea Mihail Kogălniceanu au fost omorâți în bătaie următorii locuitori: Al. Alexandru, Ion Stanciu, Vasile Nicola, Stoica Paraschiv și Iordache Volniceanu¹⁷. Nu a existat localitate din teritoriul ocupat în care oameni total nevinovați să nu fie jefuiți, badjocoriți, umiliți sau bătuiți cu sălbăticie. Sute de femei și fete, între 12 și 80 de ani sunt violate cu brutalitate de hoardele invadatoare.

Alte sute de locuitori sunt duși cu forța în lagărele din Bulgaria și Macedonia. Documentele de arhivă vorbesc în acest sens de la sine: 129 locuitori din orașul Tulcea, 61 din Mahmudia, 41 din Pr. Carol, 31 din Sarighiol, 51 din Sarinasuf, 165 din orașul Isaccea, 76 din Somova, 32 din Telița, 47 din Agighiol, 87 din Sarichioi și lista ar putea continua¹⁸.

Numeroși militari ai armatei române și-au sacrificat viața în cumplitele lupte ce s-au desfășurat pe raza județului Tulcea. Unii dintre ei își dorm somnul de veci în cîmîntirul eroilor — generalul de divizie Toma Constantinescu, generalul de brigadă Panait Găiseanu, colonelii Petre Poporăț și Petre Lascu, 3 locotenenți-colonei, 2 maiori, 6 căpitani, 5 locotenenți, 7 sublocotenenți și 90 de soldați¹⁹. După război nu s-a făcut o statistică a ostașilor români care au murit pe raza județului Tulcea. Unii se odihnesc în morminte neștiute, alții își au numele înscrise pe plăcile monumentelor care împodobesc localitățile județului.

În Delta Dunării, rămasă liberă, va lua ființă, în toamna anului 1917, Serviciul special de siguranță condus de tulceanul Mihail Moruzov, cel care în 1925 devine creatorul și conducătorul de necontestat al Serviciului Secret de Informații din România²⁰.

Mulți locuitori, fără a pretinde plată sau alte distincții, mînați doar de dorința fierbinte de a-și vedea țara liberă, culeg un volum uriaș de informații

¹³ Arh. St. Tulcea, fond Prefectura județului Tulcea, Serviciul administrativ, dosar 109/1919, f. 23.

¹⁴ Ibidem, f. 41.

¹⁵ Ibidem, f. 134.

¹⁶ M.D. Ionescu Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 194.

¹⁷ Ibidem, p. 198.

¹⁸ Arh. St. Tulcea, fond Prefectura județului Tulcea, Serviciul administrativ, dosar 109/1919, f. 52—180.

¹⁹ Ibidem, dosar 138/1920, f. 5.

²⁰ Ibidem, dosar 61/1917, f. 36.

despre efectivele și dotarea armatelor de ocupație și prin metode diverse și ingenioase le transmit Marelui Cartier General al armatei române din Moldova.

În noiembrie 1918, războiul a luat sfârșit. Dobrogea va redeveni din nou liberă. Iată ce spun documentele despre imaginea orașului Tulcea după eliberare: „În oraș, toată strada portului și cheiul Dunării erau țesute cu sârmă ghimpată și brăzdată cu tranșee fără folos, numai ca să dărâme casele. Cercul Militar era ars și ruinat până la pământ. Pe frumoasele străzi de odinioară, Isaccea și Carol nu mai sunt nici zece clădiri intacte... Va trebui timp de zeci de ani și cheltuială de milioane spre a se putea ridica din nou orașul la ceea ce a fost mai înainte. Cât despre județ, nu se va putea reface nici în două decenii, dacă nu se va veni în ajutorul nenorociților locuitori, rămași lipiți pământului”²¹.

Din fericire nu s-a întâmplat așa. Prin muncă, prin muncă grea și asiduă, tulcenii au reușit într-un timp relativ scurt să vindece rănilor războiului. Casele, bisericile și școlile sunt refăcute, pământul este cultivat, străzile și șoselele sunt nivelate de gropi, comerțul și meșteșugurile reînvie. Iată ce menționează un document cu privire la această operă de refacere: „Refacerea gospodăriilor este aproape completă. Majoritatea locuitorilor și-au reparat casele de locuit, grajdurile pentru vite și împrejurimile. Mulți dintre locuitori datorită câștigurilor sau veniturilor frumoase ce au avut din vânzarea recoltelor din această toamnă și-au ridicat case de locuit noi”²². Județul Tulcea va redeveni una din regiunile cele mai prospere ale țării, remarcându-se prin activitatea agricolă, pescuit și comerț maritim și fluvial.

R E S U M É

Rattachée à l'ancien territoire du pays à la suite de la guerre d'indépendance (1877 – 1878) la région du Nord de la Dobroudja va connaître un procès naturel et prévisible de progrès économique et social. Cette évolution sera interrompue brutalement par les événements déroulés au commencement de la première guerre mondiale et surtout pendant les années de l'occupation bulgare (1916 – 1918). L'étude présente l'apport de la population du district de Toultscha, à l'accomplissement de l'idéal national et en même temps les atrocités commises par les troupes d'occupation contre la population civile.

P R É C I S

Annexed once again to the old territory after the independence war of 1877 – 1878 the North Dobroudja started to develop oneself. This evolution will be break off by the world war and especially by the Bulgarian occupation (1916 – 1918). Th's article presents the contribution of the inhabitants to these events and the atrocities committed by the occupation troops.

²¹ M.D. Ionescu Dobrogeanu, *op. cit.*, p. 191.

²² Arh. St. Tulcea, fond Prefectura județului Tulcea, Serviciul administrativ, dosar 133/1920, f. 18.